[1] Tekst en foto's Ruud en Ina Metselaar
www.solemio.nl/nieuws-omtrent-comomeer-italie/comomeer-informatie

Domaso

Een korte geschiedenis

Over de Romeinse tijd is vrijwel niets bekend. Wel is het zeker dat er in de tijd van de Longobarden een nederzetting was want de wijk Gaggio in het huidige dorp komt van 'gahaghi', de naam voor een Longobardisch dorp. Waarschijnlijk was er een Curtis Longobarda in de buurt van het huidige piazza Feloy, waar later het klooster van de Orsoline werd gebouwd. De Longobarden werden verdreven door de Karolingen onder Karel de Grote in 774 en door afwezigheid van een centrale macht kregen vele kleine potentaten een kans gebieden onder hun macht te brengen, waardoor er vele kastelen verrezen in de 10e en 11e eeuw. Ook Domaso had fortificaties en een kasteel.

Fig. 1 De portico tegenover de haven

Het dorp mengde zich in de 10-jarige oorlog tussen Como en Milaan en zo viel er in 1119 een vloot van oorlogsschepen uit Domaso, Gravedona en het eiland Comacina de stad Como aan. Dit was het begin van een langdurige strijd die tot het eind van de 14e eeuw doorging. Al in 879 hadden Gravedona en Dongo een bestuur gevormd en Domaso was in die tijd deel van de pieve Gravedona. Sorico voegde zich hier ook bij en samen vormden ze toen de Republiek van de

[1] Verzoeken om toezending per email aan: rmetselaar@on.nl

Tre Pievi. Keizer Otto I, die in 965-967 via het Comomeer naar Duitsland reisde, bevestigde de onafhankelijkheid van dit gebied.
In 1237 werd er een podestà benoemd die de Tre Pievi bestuurde en tweemaal per week recht sprak in Domaso. In 1580 legde de kardinaal van Como, Tomeo Gallio, de naam van het gebied definitief vast door zich te laten erkennen als 'Graaf van de Tre Pievi' door Philips II van Spanje. Het pact bleef tot stand tot de tijd van Maria Theresia.
Nadat Ludovico il Moro in 1500 gevangengenomen was door de Fransen, begonnen er een tijd van buitenlandse overheersing: Fransen, Spanjaarden, Gian Giacomo Medici. Zo werden de Tre Pievi in 1635 nog verwoest door de Franse troepen van de hertog van Rohan. In 1713 kwam Lombardije bij het traktaat van Utrecht onder de Oostenrijkers en met een onderbreking in de Napoleontische tijd zou dit duren tot de onafhankelijkheid in 1861.

Fig. 2 Plattegrond van de oude dorpskern van Domaso

Een wandeling door Domaso

Een vakantie in Domaso betekent natuurlijk vooral genieten van de prachtige omgeving, de vele watersportmogelijkheden en bergwandelingen. Dat Domaso een plaats is met een zeer rijke historie met palazzi van meerdere rijke, adellijke families, zal velen ontgaan. De huizen zijn verborgen in de smalle straatjes en steegjes van het oude stadsdeel. Om u te helpen bij een ontdekkingsreis door het oude, maar nog springlevende deel van Domaso volgt hier een voorstel voor een rondwandeling door het dorp.

We beginnen onze rondwandeling bij de steiger van de draagvleugelboot aan de provinciale weg. Kijkend over het meer zien we links het Pian di Spagna, rechts daarvan Colico, voor ons de baai van Piona en boven alles uit de Monte Legnone. Waar nu de drukke provinciale weg, de SS 340 loopt, was in de middeleeuwen de Via Regina. Op de overzichtskaart van Domaso (Fig.1) zien we hoe deze verder loopt naar de kerk S. Bartolomeo, vervolgens het riviertje de Livo kruist en als Via Antica Regina verder gaat in de richting van Gera Lario. In de Romeinse tijd liep de Regina al iets vóór het dorp omhoog en volgde ze de huidige Via Oliva naar de brug over de Livo.

Staande bij de bootsteiger kunnen we ons nu nauwelijks meer voorstellen van hoeveel belang het meer was voor de bevolking van Domaso. Het dorp leefde van de visvangst en onder de zuilengalerij, langs de huizen van het dorp, lagen de vissersboten en droogden de netten, terwijl er aan touwtjes tussen de pilaren de vissen (de 'missoltini') te drogen hingen. De haven speelde in de geschiedenis ook een belangrijke rol als ligplaats voor oorlogsschepen: schepen met soms wel 48 riemen en meerdere zeilen die vanaf de Romeinse tijd tot eind 18^{e} eeuw vele malen in heuse scheepsgevechten op het meer waren verwikkeld.

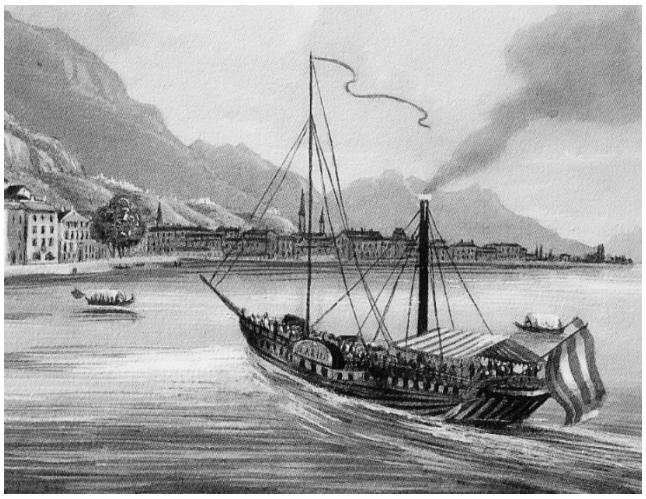

Fig. 3 Oude prent met de raderboot Lario voor Domaso

Op 13 augustus 1826 was er op deze plaats aan de haven groot feest: de eerste raderstoomboot, de Lario, begon vanaf die dag een dagelijkse vaart tussen Como en Domaso en in november van dat jaar kwam er ook nog een tweede schip bij, de Plinio, die een dagelijkse verbinding naar Lecco ging onderhouden.

We beginnen onze wandeling onder de portico, waar vele zijstraatjes op uitkomen Een daarvan, de vicolo Sebregondi is genoemd naar een rijke adellijke familie. Als we dit straatje inlopen, zien we op de plaats waar een van hun bezittingen eindigde een muur met kantelen met de typische V-vormige inkepingen die bekend staan als 'alla ghibellina'. Voor onze rondwandeling keren we nu terug naar de provinciale weg, maar als u niet tegen een wat langere wandeling opziet, kunt u ook de alternatieve route volgen zoals beschreven aan het eind van deze Nieuwsbrief.

Onder de portico vinden we enkele restaurants met terras, waar het in de zomer vaak druk is. We passeren de vicolo Cassera, en zien dan de hoek van het plein Ghislanzoni waar een groot, wit gebouw staat, het palazzo Lampugnani. Het is aan het eind van de 16^{e} eeuw gebouwd en daarmee het oudst overgebleven gebouw van het dorp. Het huis heeft een een binnenhof met een grote trap naar de eerste verdieping met de keuken. De tweede verdieping is de 'piano nobile' met de woonvertrekken. Een telg van de familie, markies Giovanni Andrea Lampugnani, vinden we in de geschiedenisboeken terug als de man die op 26 december 1476 de hertog van Milaan, Galeazzo Maria Sforza, door messteken om het leven bracht.

We klimmen nu door de via Seriolo, die het piazza Ghislanzoni verbindt met de via Miscaslano, omhoog. U waant zich hier in de Middeleeuwen. Volgens de historici zou op deze plaats het

Fig. 4 Fresco met de heiligen Sebastiaan en Antonio *fresco van "de slager"*

Kasteel van Domaso gelegen hebben, maar zekerheid over de precieze locatie is er niet. In de via Seriolo zien we een fresco van de *Madonna met kind*. De Madonna heeft een dolk in de rug als symbool van smart. In deze oude buurt vinden we talloze fresco's op de huizen.

Fig. 5 Via Miscaslano

Vrijwel tegenover de via Seriolo is in de via Miscaslano op nr.33 een groot fresco uit de 16e eeuw met *De heiligen Sebastiaan en Antonio* en op nr.19 is nog een *Madonna met kind* afgebeeld. Interessanter wellicht is het fresco dat u kunt vinden in een zijstraatje van de via Miscaslano, vlak na de via Seriolo links omlaag. Het straatje staat bekend als vicolo dei Debiti d.w.z. steegje van de schuldenaren, omdat personen met een schuld liever niet de drukke via Seriolo wilden nemen. Er staat echter geen naambordje bij de ingang van de steeg. Als we ongeveer 15 m omlaag lopen dan is er links een zijstraatje en op de gevel van het daar tegenover liggende huis is het fresco *del macellaio* (van de slager) te zien. Het is vooral opmerkelijk omdat het een van de weinige fresco's is met een niet-religieus motief.

Gaan we nu weer terug naar de via Miscaslano en slaan rechts af dan komen we al snel in de via Paradiso. Meteen aan het begin zien we een woning met een fraai hek, met de naam Paradiso. Het huis behoorde toe aan de Calcaterra's, producenten van een witte wijn, die ze dan ook verkochten onder de naam 'Paradiso'.
Na een korte afstand slaan we rechts af de Strecciola del Paradiso in. We passeren een fresco van de *Madonna met kind en lelie*. Het straatje komt uit op de via Regina. We gaan hier naar links en passeren op nr. 66-68 het vroegere klooster van S. Annunciata, nu woonhuis, en gedecoreerd met een 18e-eeuws fresco en komen dan al snel op het piazza Feloy. Het plein is genoemd naar een verzetsheld uit de 2e Wereldoorlog die na gevangenschap in Mauthausen op 24 april 1945 overleed. Onder dit pleintje bevinden zich de wijnkelders van de Venini. Wellicht als tegenhanger van de wijnen van de bovengenoemde Calcaterra brachten zij hun wijn onder de naam 'Inferno' (hel). Verderop komen we de naam Venini nogmaals tegen.
We keren hier om en volgen de via Regina terug naar het piazza Ghislandoni. Rechts passeren we op nr. 131 het casa Molinari, eigendom van de gelijknamige markiezen. Antonio Molinari was commercieel adviseur van de groothertog van Lorena, de tweede echtgenoot van keizerin Maria Theresia van Oostenrijk. Hij dreef vooral handel met de Oriënt en importeerde zijde en porselein.

Iets verder, op nr. 135, is casa Menatti. Stefano Menatti was bisschop van Como en men herinnert zich hem in verband met zijn mysterieuze dood in 1694, waarschijnlijk door vergif in zijn eten. Op nr. 125, tegenover het straatje dat onder de naam vicolo d'Aquila naar de provinciale weg leidt, ligt het palazzo Schröder. De eigenaar ervan, baron Dominico Schröder, was de laatste gouverneur van het fort van Fuentes. In 1782 werd het fort door de Oostenrijkse keizer opgeheven, maar Schröder was er zo aan gehecht dat hij zich als boer op de terreinen rond het fort vestigde en zich wijdde aan de teelt van zijderupsen. Toen in 1796 het fort door de troepen van Napoleon werd verwoest, trok hij zich terug in Domaso maar werd daar na korte tijd door de Fransen gevangengenomen en overleed op 20 januari 1803. In het huis, dat helaas niet bezichtigd kan worden, is een grote schouw waarop het wapen van de Schröder is afgebeeld.

Fig. 6 Villa Camilla, het gemeentehuis van Domaso

We komen nu terug op het plein Ghislanzoni, genoemd naar een partizaan die op 13 oktober 1944 in de bergen boven Vercana werd neergeschoten. Boven een van de winkeltjes zien we het in steen uitgevoerde familiewapen van de baronnen van Calderara. Op oude kaarten wordt het gebouw aangeduid als 'huis van de wapens', d.w.z. familiewapens, want op de buitenkant waren de wapens geschilderd van de Spaanse commandanten van het fort van Fuentes, die hier woonden. Meer naar links, met het portico, vinden we het vroegere palazzo Comalini. In de 16e eeuw onder de Visconti en Sforza's was dit het gebouw van de justitie.
We verlaten nu het plein en lopen een eindje langs de provinciale weg, hier de corso Garibaldi geheten, tot Villa Camilla, de grote villa links, die nu dienstdoet als Gemeentehuis. Ze werd gebouwd in begin 1600 voor de familie Grezzi, die het al spoedig verkocht aan de Calderara. In 1837 ging ze over naar de Lampugnani, in 1903 naar graaf Sebregondi en in 1955 werd de villa aangekocht door de gemeente Domaso. De naam is die van zijn echtgenote Camilla Barbiano di Belgioso. De villa ligt in een groot park met vooral aan de oostkant vele mooie struiken en planten, waaronder zeker 120 soorten camelia's. Nog tot de jaren vijftig strekten de tuinen zich uit tot de oever van het meer. In de tuin vinden we een 19e-eeuwse kunstmatige grot met een trap die boven de grot naar een belvedère leidt. Het prachtige, 17e-eeuwse, smeedijzeren hek vóór de villa is afkomstig van de villa Giulini in Sorico (zie Nieuwsbrief 3(2021)) en werd ontworpen door de beroemde schilder-architect Pietro Ligari.

We lopen nu terug in de richting van het piazza Ghislanzoni maar slaan, voordat we dit bereiken, bij het vijfde zijstraatje rechtsaf, de via Eugenio Venini in. Na het eerste huis aan de rechterkant, na het vroegere restaurant Ruffino, zien we op de zijmuur van een huis een modern fresco dat rond 1990 werd gemaakt in opdracht van de visser Giuseppe Tunesi. Op de schildering zien we vissers bezig met het binnenhalen van de netten. Uit een hoek kijkt de beschermheilige Sint-Nicolaas toe, terwijl op de voorgrond een vrouw een mand met verse vis vasthoudt.
Iets verder, links, bereiken we het palazzo Venini met boven de toegang een stenen leeuw. De adellijke familie had vele landerijen en fabrieken zowel in en rond Domaso als in het Pian di Spagna. Eugenio Venini (1807-1884) bekleedde belangrijke posities in Milaan en werd in 1864 'Senatore del Regno Italia'. Giuseppe Venini (1832-1899) was medicus en schreef een verhandeling over de 'Slechte lucht', betrekking hebbend op het Pian di Spagna. Francesco Venini (1737-1820) was een bekende wetenschapper, dichter en musicus. Helaas is dit huis niet toegankelijk voor publiek. Eerder kwamen we al de wijnkelder van deze familie tegen en verderop kom ik nog terug op de wijnen uit Domaso.

Als we de straat uitlopen, komen we op de via San Giovanni. Vrijwel meteen rechts zien we de gelijknamige kerk. De kerk maakte deel uit van het klooster van de Umiliati dat in 1160 werd gesticht. In 1571 werd de orde opgeheven en werd het klooster overgenomen door de Kapucijnen die het tot 1802 gebruikten, waarna het diverse bestemmingen had tot het in 1968 werd afgebroken. Als we de kerk van de andere kant benaderen zien we nu een foeilelijke woonflat op de plaats van het klooster. De kerk is van binnen zeer mooi verbouwd tot woonhuis waarin een aantal van de oorspronkelijke fresco's en enkele mooie ramen behouden zijn gebleven. Alleen de slanke, gotische klokkentoren is nog eigendom van de gemeente. De kerk van S. Giovanni speelt een hoofdrol in de legende die vertelt waarom de inwoners van Domaso de bijnaam 'Christusmoordenaars' hebben[2]

[2] Zie mijn boek "Mythen en sagen rond het Comomeer", 3e druk, 2009

Fig. 7 Links: Villa Venini, rechts: de kerk van Sint Johannes

Aan het eind van de straat bereiken we het piazza Trento met op de hoek de kerk van S. Antonio. Vroeger heette dit plein 'piazza dei frati Cappuccini' omdat de Kapucijnen hier in 1623 een nieuwe kerk bouwden met geld dat door Luis Panizza, van 1636 tot 1661 gouverneur van het fort van Fuentes, ter beschikking werd gesteld. Ze is zowel van buiten als van binnen zeer sober. In de linker kapel bevindt zich een mooi houten altaar in barokstijl en boven het hoofdaltaar is een doek van een onbekende schilder met rechts onder Sint-Antonius van Padua, herkenbaar aan het kindje Jezus dat hij in zijn arm draagt en de engel die een lelie aanreikt.
We slaan nu links af en lopen door de via Al Filatoio (spinnerij straat). Domaso had vanaf het begin van de 16e eeuw vele zijde-spinnerijen en -weverijen. In de tweede helft van de 18e eeuw bereikte deze activiteit een hoogtepunt met 17 spinnerijen en maar liefst 123 oventjes voor de warmtebehandeling van de cocons. Alle families die we eerder tegenkwamen bij de rondwandeling, de Venini, Miglio, Baraglia, Lampugnani, Scotti hadden spinnerijen in eigendom en tot in de jaren dertig waren er nog zeven in bedrijf. In het straatje waar we nu lopen was het grote gebouw tot 1939 in gebruik voor het hele proces van pop tot gesponnen draad.
Aan het eind van de straat gekomen staan we op het piazza Della Chiesa met de kerk van S. Bartolomeus en S. Nicolaas. Links, waar de via Regina op het plein uitkomt, ligt een kleuterschool die is gewijd aan don Luis Panizza. Deze Panizza heeft zeer veel gedaan voor Domaso, waar hij al zijn geld aan naliet. Niet alleen stelde hij de fondsen beschikbaar voor de eerdergenoemde kerk van S. Antonio, ook liet hij legaten na voor de armen, de gevangenen en hen die gingen trouwen, hij stichtte twee scholen en gaf deze een jaargeld en tenslotte liet hij geld na voor een kleuterschool. In de school is nog een groot portret van hem te bewonderen. Het is niet bekend waar hij in Domaso woonde maar zeker is dat hij in augustus 1636 in de buurt van het Kapucijner klooster was toen het Franse leger onder de hertog van Rohan de plaatsen Sorico, Gera, Domaso en Gravedona plunderde. Bij die gelegenheid werd hij door de Kapucijner broeders in veiligheid gebracht. Niet lang daarna probeerde een neef, die kwaad was omdat hij niet zou delen in de erfenis, hem in brand te steken. Na zijn overlijden in 1661 werd hij in de kapel Panizza in de kerk van S. Bartolomeus begraven.
Laten we nu deze kerk wat nader bekijken. Het gebouw dateert in zijn huidige, laat-barokke vorm uit de 18e eeuw en van de oorspronkelijke kerk uit 1247 is niets meer terug te vinden. De

klokkentoren is dezelfde als die van Sorico, maar is na 1505 uitgebouwd met een achthoekig deel voor de klokken. Boven de zijdeur aan de rechterkant is een zeer fijne *Pietà*, uit circa 1550, die toegeschreven wordt aan de broeders Rodari. Tijdens processies wordt een zeer kostbaar verguld zilveren kruis meegedragen dat in 1533 door Giovan Pietro Lierni werd gemaakt.

Fig. 8 Pietà van Rodari boven de zijdeur van de kerk van S. Bartolomeus en S. Nicolaas

Het interieur is ook zeer de moeite waard. Uit het eind van de 15e eeuw dateert een houten, polychroom crucifix van het hoofdaltaar. Een bijzonderheid hieraan vormen de haren en de baard die bestaan uit natuurlijk haar van inwoners van Domaso. Het wordt regelmatig vernieuwd. In de derde kapel rechts, waar Panizza is begraven, zien we boven het altaar een doek uit de 14e eeuw dat de *Madonna met lelie* wordt genoemd. Het kostbaarste kunstwerk is het schilderij in de derde kapel links van de *Madonna met kind en de heiligen Petrus en Paulus* uit 1609-1612 van Procaccini, een befaamd schilder uit Bologna. Het is interessant de twee Madonna 's, die driehonderd jaar na elkaar tot stand kwamen, te vergelijken. Op het schilderij van Procaccini zien we een wat olijk kijkende, dikke baby, met in de rechterhand een sleutel die hij bijna tegen de ogen van de arme Sint Petrus slaat. De Maagd is rijk gekleed, bijna vrolijk. Op het veel oudere fresco daarentegen, zien we een wat raadselachtige
Madonna, wellicht melancholisch vanwege de plundering die het dorp, toen het fresco in 1325 tot stand kwam, pas had ondergaan. In de rechterhand houdt ze een lelie als symbool van de overgave aan de genade Gods, het kind houdt een vogeltje tussen de handjes en zet een voet naar voren alsof het van de knie van zijn moeder wil glijden.

Fig. 9 De Madonna met de lelie
De Madonna van Livo

De rijke decoraties van het priesterkoor, van de Valtellinese schilder Cesare Ligari, dateren uit 1758. Ze stellen voor *het martelaarschap van Sint Bartholomeus* en *het wonder van Sint-Nicolaas uit Bari*. In de sacristie bewaart men ook nog een doek van Andrea Sicco uit Cremona, daterend van 1536, met *Sint Gerolamo in zijn werkkamer*, een kopie van een Vlaams schilderij.

Als we de kerk uitkomen, lopen we nog even naar rechts. Al snel splitst de weg naar links in de richting van Gaggio en rechts omlaag loopt de via Mulini naar de brug over de Livo. Iets daarvoor zien we op een huis het veel aanbeden fresco van de *Madonna di Livo*. Het verhaal wil dat op 17 januari aan een boer op deze plaats de Madonna verscheen, die hem vroeg een kerkje te harer ere te bouwen. Om haar identiteit te bewijzen, verrichtte ze een wonder. Van een kastanjeboom viel een tak vol groene vruchten midden in de winter! Het kerkje werd iets hoger op inderdaad gebouwd.
Achter het huis met dit fresco was één van de vijf watermolens waaraan het straatje zijn naam ontleent.

Gaggio

Als we vanuit Domaso langs de kerk van S. Bartolomeus omhoog gaan, bereiken we het buurtschap Gaggio. Aan het begin zien we een gebouw met boven het portaal het jaartal 1704; volgens het verhaal was hier een garnizoen van het fort van Fuentes gehuisvest. Langs de weg kunnen we ook een gevel vinden die over de hele breedte is beschilderd met een fresco dat uit de 16e-17e eeuw stamt. Het stelt de *Verkondiging aan Maria* voor met naast de twee hoofdpersonen Sint Rocco. Op een andere gevel kunnen we nog een slecht bewaard 18e eeuws fresco zien met de *Madonna Apocalyps*.
Vanuit Gaggio zijn er diverse wandeltochten te maken o.a. is er een goed aangegeven voetpad naar Livo.

Pozzolo

Rijdend in de richting van Gaggio kunnen we op een gegeven moment links afslaan naar het buurtschap Pozzolo. De naam (in het lokale dialect Puzzoo) is afgeleid van het Latijn voor waterput en slaat op de bron die in het centrum van de buurtschap opwelt en waar de dorpelingen in het verleden hun drinkwater haalden.
Aan het begin van de trappen die naar het dorpskerkje leiden, vinden we op een gevel van een woonhuis een deel van een fresco van de *Madonna op de troon met Kind*, daterend uit de 17e eeuw. Aan de rechterkant van het straatje is ook nog een gevel met een fresco uit de 17e-18e eeuw. We zien hierop de *Madonna* met op haar schoot het Kind, dat een bol in de hand houdt, als symbool voor de wereld. Het houdt de rechterhand omhoog in het teken van de Heilige Drie-eenheid. Ernaast staat Sint Rocco, beschermer van pestlijders, afgebeeld volgens een klassiek schema: met een pestwond op het linker dijbeen, in een rood-groene mantel en met de typische pelgrimsstaf.
Aan het kerkje van de Madonna delle Grazie is weinig te zien, maar de geschiedenis ervan is wel interessant. Tijdens de 2e wereldoorlog werden de partizanen die zich schuil hielden in de bergen van Vercana, actief gesteund door de bewoners van Pozzolo. De fascisten besloten daarop het dorp in brand te steken. Echter aangekomen bij een kapel aan het begin van het dorp, hielden ze halt bij de madonna die daar hing en besloten ze terug te keren omdat het dorp geheel verlaten was. Na de oorlog besloot men om als dank aan de madonna een kerkje te bouwen. Het kwam te staan in de buurt met de naam ‘Il Torchio’ (druiven- of olijvenpers). In de kerk kwam het beeld van de *Madonna*

bedevaartgangster te hangen en vrijwel onmiddellijk daarop gebeurde er een wonder: het begon te regenen na maanden van grote droogte. Op 30 april 1950 werd het kerkje ingewijd en ook nu nog wordt op die dag een mis opgedragen en speelt het muziekkorps.

De watervallen
Een geliefd uitstapje in de zomermaanden is dat naar de watervallen van de Livo. Ongeveer 35 m na de bovengenoemde brug komt u over een trapje bij de rivier en vandaar is het circa 200 m omhoog naar de watervallen

Om weer terug te komen lopen we vanaf de brug weer omlaag langs de kerk over de via Roma terug naar de Via Garibaldi.

Twee mogelijke uitbreidingen van de rondwandeling

De eerste mogelijkheid is om voorafgaand aan de boven beschreven wandeling door de vicolo Sebregondi (of door de daaropvolgende vicolo Lampugnani) omhoog te lopen, de via Miscaslano over te steken om dan, na een stevige klim, op de via Oliva uit te komen. Vanaf deze weg hebben we een mooi uitzicht over het meer en over Domaso. We slaan links af en na enige tijd ziet u rechts een kapel daterend uit eind zestienhonderd. Bekijkt u vooral het fresco op het plafond. Het meest opvallend daarin is dat we God zien afgebeeld met een penseel in de hand, bezig om een schilderij van de Madonna te maken. Rechtsonder zien we hoe de duivel enigszins ontzet toekijkt. Onder de inwoners staat de kapel bekend onder de naam ‘gesiöö del diavul’ d.w.z. Jezus van de duivel.

Fig. 10 Plafondfresco in de kapel in de via Olivia

De via Oliva loopt door tot de provinciale weg in de richting Gravedona, maar we zullen een stuk afsnijden door al eerder links af te slaan. Aan het begin van Domaso staat langs de provinciale weg villa Miglio, een langwerpig stenen gebouw met twee verdiepingen dat thans in een aantal appartementen is verdeeld. Het werd in de tweede helft van de 19e eeuw gebouwd voor generaal Gibezzi en zijn echtgenote de baronesse Sonnino en werd vervolgens eigendom van de invloedrijke familie Miglio. Vervolgens zien we langs het meer, even voor de bootsteiger, de villa Miani. Helaas werd in 1974 een groot deel van de villa en de tuinen gesloopt om een gevaarlijke bocht uit de drukke straatweg weg te kunnen nemen. Hiermee zijn we weer terug bij het begin van de rondwandeling.

De tweede mogelijke verlenging sluit aan op het punt waar de eerst beschreven wandeling eindigde, namelijk in de via Mulini en we steken nu de brug over de Livo over. Kort daarna is er een tweesprong met naar links de via Antica Regina en naar rechts de via Mulini. Beide wegen kruisen de Provinciale weg naar Vercana, de S.P.3, en komen tenslotte uit op de

hoofdweg richting Gera Lario. Op de plaats waar de via Antica Regina op deze weg uitkomt, kunnen we het voetpad nemen dat langs het meer en strand loopt achter de vele campings om.

Deze laatste zin duidt er al op dat het karakter van het dorp voorbij het riviertje duidelijk anders is. Dit deel van het dorp wordt gefrequenteerd door vakantiegangers. Na de brug over de Livo kunnen we meteen omlaag naar het meer het wandelpad volgen dat doorloopt tot het riviertje de Vincenzo in Gera Lario. We passeren eerst een serie campings (als ik goed geteld heb wel ongeveer 12) en bereiken na circa 1,5 km de nieuwe jachthaven van Domaso. Van hier is het ongeveer 2 km lopen (of fietsen) naar Gera over een mooi pad met hier en daar een bankje waar u kunt genieten van het uitzicht over het meer.

De wijnen uit Domaso

Domaso was vanouds bekend om zijn wijnen. We kwamen bij de wandeling door het oude dorpscentrum al de namen Calcaterra en Venini tegen. Volgens oude bronnen was er ook nog een wijn die "Purgatorio" (vagevuur) heette en van een familie Gibezzi was.
Calcaterra en Gibezzi zijn inmiddels verdwenen als wijnproducenten, maar er is nog een Venini actief. De onderneming is gevestigd in Domaso maar heeft de wijngaard in Colico. Giacomo Venini (†1783) kocht het Pian di Spagna met het Fortino d'Adda en de toren van Curcio; in het midden van dit agrarische gebied ligt nog altijd het Stallone Venini. Het Pian di Spagna werd pas in 1939 verkocht, maar het gebied Montecchio Nord bleef in het bezit van de Venini. Gianfranco Venini, produceerde hier vanaf 1946 weer wijnen. Hij overleed echter in 1962 en liet een vrouw met kleine kinderen achter (Giacomo was pas negen maanden) en zij kon het werk niet voortzetten. Het terrein op Montecchio werd verwaarloosd en veranderde in een bos.De zoon van Gianfranco, Giacomo, erfde het gebied, en gebruikte dit oorspronkelijk voor het houden van paarden en koeien, maar in 2012 begon hij met zijn vrouw Franca weer aan de exploitatie van een wijngaard op de heuvel Montecchio Nord en heeft nu van de 6 ha weer 2,5

ha met nieuwe wijnstokken beplant. De wijnen worden verkocht onder de naam Tenuta Montecchio.

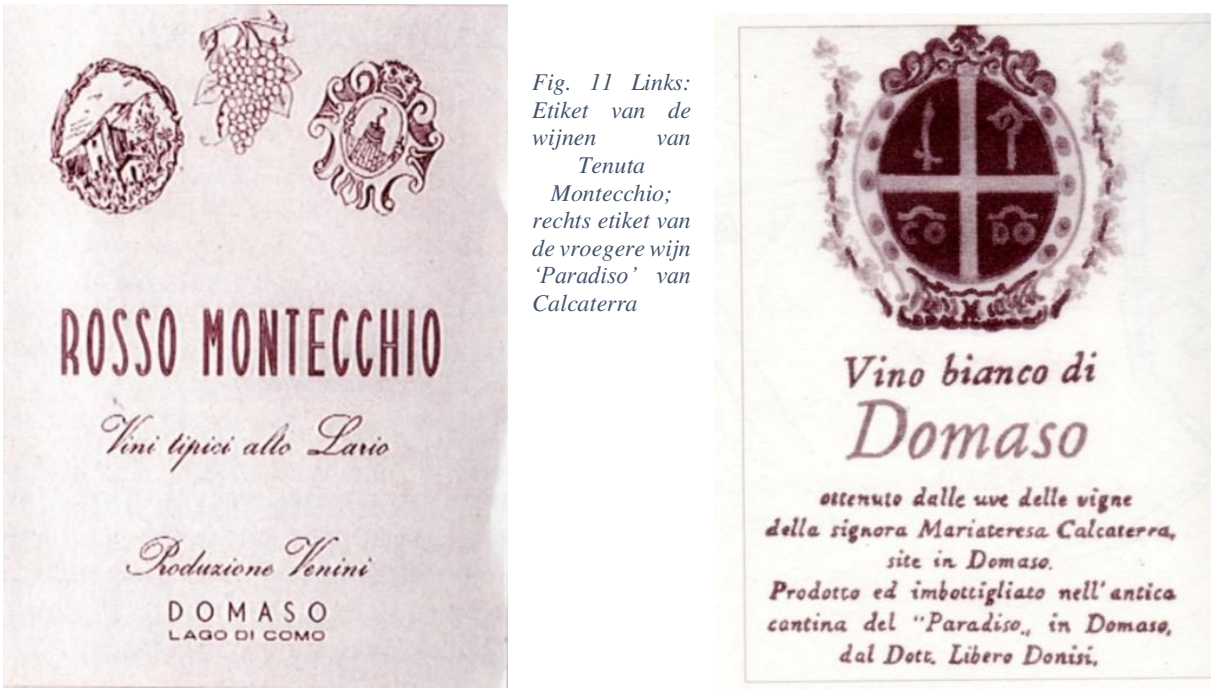

Fig. 11 Links: Etiket van de wijnen van Tenuta Montecchio; rechts etiket van de vroegere wijn 'Paradiso' van Calcaterra

Naast de wijnen van Venini zijn er echter in Domaso nog twee producenten bijgekomen. In 1997 begon Daniele Travi met zijn vrouw Roberta Beltracchi een wijngaard waar ze een autochtone wijnstok aanplantten, de Verdesa. Een druif die al door Plinius de Oudere wordt genoemd en gewaardeerd. Inmiddels hebben ze 4 ha in het buurtschap Gaggio in gebruik en produceren daar de Sorsasso wijnen. Voor het proeflokaal ligt een groot terras vanwaar we een schitterend uitzicht hebben over het meer.

In 2008 begon het jeugdige koppel Emanuele en Eleonora de wijngaard, die tot dan toe alleen voor eigen gebruik was, uit te bouwen tot de Cantina Angelinetta. De wijnkelder en proeflokaal zijn gehuisvest in de prachtige villa van Professor Gianfranco Miglio, een bekend politicus en een pionier in de professionele oenologie in het gebied rond het Comomeer. Ook vanaf dit punt heeft u een geweldig uitzicht over het meer.

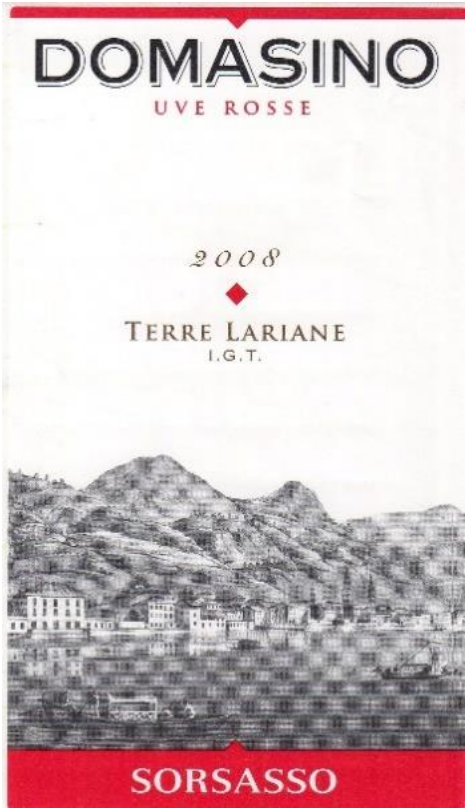

Fig. 12 V.l.n.r. etiket Sorsasso, etiket Angelinetta.

Alle drie wijnproducenten zijn ook aangesloten bij het consortium van producenten rond het meer en hun wijnen hebben allemaal de kwalificatie IGT Terre Lariane.